

Nr 25.

Ankom till riksdagens kansli den 29 april 1921 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående tillstånd till försäljning av fideikommissjord m. m.

Närvarande: herrar von Sneidern, von Sydow, Carl E. Svensson,* Hult,* Boberg, Lindhagen,* Julin, Andersson i Knäppinge,* Karlsson i Gasabäck,* Hage, Carlsson i Solberga, Holmström, Persson i Trången, Svensson i Skönsberg och Svensson i Långelanda.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 87, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville:

1) förklara, att tillstånd till försäljning av fideikommissjord, utöver vad den av riksdag och Konung antagna förordningen den 5 februari 1810 uppenbarligen medgäve, icke finge i administrativ väg utan riksdagens samtycke för varje fall eller genom en ny av riksdag och Konung stiftad lag äga rum, ävensom underrätta regeringen om denna sin uppfattning med anhållan om det av riksdagen begärda lagförslaget rörande jordfideikommiss snarast möjligt;

2) redan nu medgiva, att försäljning av jord för egna hem, småbruk och liknande ändamål finge tillstånd, därest det sociala ändamålet befunnes genom försäljningen och därvid fästade villkor vara tillbörligen tillgodosett, varvid även borde göras det förbehåll, att ändamålet med försäljningen ej finge genom jordens återgång till jordägaren eller annorledes upphävas utan tillstånd därtill, i den ordning Konungen bestämde;

3) besluta, att det kapital, som erhöles för försåld fideikommissfastighet, skulle vara underkastat enahanda bestämmelser, som i en framtida lagstiftning angående fideikommiss kunde varda meddelade i fråga om fideikommissfastigheter.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för berörda förslag, tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttrande av jordkommissionen. Det yttrande, som i anledning härav inkommit, finnes fogat som bilaga vid detta utlåtande.

Utskottet.

Fideikommissfrågan har vid flerfaldiga tillfällen varit föremål för behandling inom riksdagen. Sålunda beslöt 1909 års riksdag, efter framställning av enskild motionär, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser, på vilka lantfastighet, som utgjorde fideikommiss, finge av innehavaren helt eller delvis säljas, mot det att köpeskillingen i stället sattes såsom fideikommiss. Då denna riksdagens skrivelse icke föranledde något förslag till riksdagen, anhöll 1914 års senare riksdag i skrivelse till Konungen, att Kungl. Maj:t måtte, efter verkställd utredning rörande de i riket bestående fideikommissstiftelser i såväl fast som lös egendom, taga under övertägande, *dels* på vilka villkor bestående fideikommissstiftelser, där ej särskild anledning till undantag föreläge, kunde upphävas, *dels ock* huruvida och på vad sätt bestämmelser, innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, kunde meddelas, samt därefter för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Den 9 oktober 1914 tillkallade chefen för justitiedepartementet enligt nådigt bemyndigande en sakkunnig att inom departementet biträda vid behandling av frågan om ändring i gällande bestämmelser angående fideikommiss. Denne sakkunnige verkställde sedermera en utredning i ämnet.

Den 29 november 1918 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning i vissa angivna hänseenden rörande bland annat frågan om upphävande av fideikommissstiftelser i fast egendom och därmed sammanhängande spörsmål, särskilt med hänsyn till denna frågas bedömande ur sociala och ekonomiska synpunkter, ävensom avgiva de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. I anledning härav tillkallade nämnde departementschef den 10 januari 1919 vissa personer att i sagda avseende biträda inom justitiedepartementet. Till dessa sakkunniga (den s. k. jordkommissionen) överlämnades ovannämnda utredning.

Grundläggande för frågan om upphävande av fideikommissstiftelser i fast egendom är emellertid fideikommissinstitutets egenskap att reglera

vissa arvsrättsliga förhållanden. Denna sida av frågan kommer att upptagas till behandling under lagberedningens pågående utarbetning av ny ärvdabalk.

Fideikommissfrågan är således nu föremål för en ingående och sakkunnig utredning. Vidare är att märka, att vid Kungl. Maj:ts handläggning av frågan om tillstånd till försäljning av fideikommiss på senare tid en ökad uppmärksamhet torde hava ägnats åt sociala och ekonomiska synpunkter, som inom ramen för gällande lagstiftning vid dessa ärendens handläggning kunna läggas. Under sådana förhållanden och då någon större olägenhet genom det uppskov med ny lagstiftning i ämnet, som den anbefallda utredningen givetvis måste medföra, knappast kan befaras, anser utskottet det icke vara lämpligt att, i anledning av en ledamots av jordkommissionen motionsvis framställda förslag, nu vidtaga lagstiftningsåtgärder på ifrågasvarande område. Huruvida Kungl. Maj:t vid de lämnade medgivandena till försäljning av fideikommissjord överskridit sin befogenhet är en fråga, som icke faller under lagutskotts bedömande.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att det under 1) uti ifrågavarande motion framställda yrkandet icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

B) att det under 2) i samma motion framställda yrkandet icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

C) att det under 3) i samma motion framställda förslag icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 26 april 1921.

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL VON SNEIDERN.

Reservation.

av herr Lindhagen, som anförde:

Beträffande punkt A.

Uti motionen har utförligt utvecklats, hurusom regeringen, enligt motionärens mening, på senare tider i sin tillämpning av den av Konung och riksdag stiftade författningen av den 5 april 1810 överskridit sin befogenhet. Det har vidare erinrats, hurusom därigenom äventyras, att, när lösningen av fideikommissfrågan blir slutförd, den jord, på vilken denna lösning är avsedd att vinna tillämpning, i stor omfattning minskas i omfång.

Jordkommissionen har ansett sig icke böra inlåta sig på denna fråga, vilket ju må kunna vara dess rättighet. Nu har emellertid även lagutskottet i denna punkt inskränkt sig till det uttalandet, att frågan huruvida Kungl. Maj:t vid de lämnade medgivandena till försäljning av fideikommissjord, överskridit sin befogenhet, vore en fråga, som icke föll under lagutskottets bedömande.

Detta uttalande står uppenbarligen i strid mot grundlagarna. Det utgör enligt min uppfattning ett betänkligt ingrepp i riksdagens rättigheter, vilka tyvärr under det parlamentariska systemet, synas bli allt mer förbisedda. Förmodligen avser utskottet, att denna sak faller under konstitutionsutskottets granskning av statsrådsprotokollen. Denna granskning avser emellertid att göra gällande ett konstitutionellt ansvar och icke en omedelbar rättelse i sak. Detta är en helt annan fråga, än den som underställts riksdagen genom motionen. Riksdagen har rätt att besluta vilka petitioner som helst och sålunda även rörande lagars och författningars tillämpning. Mer än en gång har lagutskottet till och med föreslagit riksdagen att antaga såsom lag en författning, vilken regeringen ansett tillhöra dess ensamma beslutanderätt. Uti riksdagsordningen är dessutom uttryckligen föreskrivet, att lagutskottet åligger att avgiva utlåtande över de från kamrarna dit hänvisade förslag till bland annat förklaring av lagar, däribland civillag. Här har motionären nu begärt riksdagens förklaring av en lag, stiftad av Konung och riksdag gemensamt. Utskottets yttrande innebär således även i detta hänseende en överträdelse av grundlagen, som riksdagen ej borde tillstodja, i fall den fortfarande såsom i forna tider är genomträngd av plikten att värna om svenska folkets representativa rättigheter.

På grund av vad sålunda anförts hemställes, att riksdagen måtte bi-

falla motionens yrkande under denna punkt eller, om detta ej anses kunna omedelbart ske, återremittera ärendet till utskottet, för att utskottet må bliva i tillfälle att däröver avgiva lagligt utlåtande.

Beträffande punkt B:

Uti motionen har ock hemställts, att riksdagen, utan avvaktan å fideikomissfrågans lösning, måtte för tillgodoseende av under väntetiden trängande behov giva regeringen en vidsträcktare befogenhet än som innefattas i 1810 års författning, utan att regeringen skall behöva hänvända sig till riksdagen för varje fall.

Utskottet har ej yttrat något särskilt om denna punkt i vidare mån, än att utskottet ansett ej någon större olägenhet vållas genom att avvakta den definitiva lagstiftningen. Därmed har utskottet emellertid på samma gång indirekt medgivit, att de ifrågavarande, trängande sociala behoven under väntetiden skola få tillgodoses på olagligt sätt, under det utskottet i fråga om motionens första punkt förklarar sig icke ega befogenhet att uttala sig i ett dylikt ämne. Utskottet erinrar, att vid regeringens prövning »på senare tid en ökad uppmärksamhet torde egnats åt sociala och ekonomiska synpunkter, som inom ramen för gällande lagstiftning vid dessa ärendens handläggning kunna läggas». Häremot må betonas, att i motionen tämligen utförligt erinras om de stora bristerna i denna s. k. sociala hänsyn samt att där uttryckligen ådagalagts, att denna hänsyn visst icke egt rum »inom ramen för gällande lagstiftning», vilket ju utskottet enligt ett följande uttalande icke ville inlåta sig på. Utskottet har därtill förmenat, att riksdagen icke borde — till kränkning förmodligen av någon jordkommissionens diktatur — vidtaga lagstiftningsåtgärder i detta ärende »i anledning av en ledamots av jordkommissionen motionsvis framställda förslag». Häremot måste bestämt betonas, att förslaget är väckt av mig i min egenskap av riksdagsman, och såsom en fullföljd av ett mer än tjugoårigt riksdagsarbete i jordfrågan.

På grund av vad sålunda anförts hemställes om bifall till det under punkten B. behandlade yrkandet i motionen.

Beträffande punkt C.

I denna punkt åberopas i tillämpliga delar, vad som av mig anförts i föregående punkt. Här föreligger dessutom, att regeringen, som såvitt jag förstår uppenbarligen anser sig kunna frångå 1810 års författning nästan så mycket som helst, däremot förklarar sig sakna befogenhet att i dessa överträdelser åtminstone göra den lilla inskränkning och begräns-

ning, som jordkommissionen till förekommande av överträdelsernas äventyrligheter i någon del åtminstone ansett böra ega rum. Det synes då böra vara för riksdagen angeläget och för regeringen efterstävansvärt, att regeringen erhåller nu omsider den befogenhet, som den här skyndat att frånsäga sig.

Jordkommissionen.

Bilaga.

Till riksdagens andra lagutskott.

Genom skrivelse den 25 februari 1921 har Kungl. Maj:t anbefallt jordkommissionen att till utskottet avgiva utlåtande över vissa till utskottet remitterade motioner, bland dem *motionen nr 87 i första kammaren* av hr Lindhagen angående tillstånd till försäljning av fideikommissjord m. m.

Kommissionen får i anledning härav meddela, att Kungl. Maj:t sedan mars 1920 plägat inhämta kommissionens yttrande över ansökningar om försäljning av fideikommissjord samt att kommissionen vid behandling av dylika ärenden intagit den principiella ståndpunkten, att ifrågasatta försäljningar, avseende arrendegårdar och lägenheter, tillstyrkts, därest de ske till därå varande arrendatorer för pris, som icke överstiga gårdarnas och lägenheternas skäligen värde, sådant detta uttrönts vid värdering genom några för sakkunskap och trovärdighet kända personer. En dylik friköpning av jordbruksfastigheter på frivillighetens väg har kommissionen ansett sig böra tillstyrka, enär därigenom för ett ganska stort antal merendels mindre jordbrukare skapas gynnsamma förutsättningar för höjande av deras jordbruk.

Tillika har kommissionen i sina yttranden i dylika ärenden uttalat, att vid bifall till en föreliggande ansökan bör knytas det förbehåll, att det kapital, som erhålles för försäld fideikommissfastighet, skall vara underkastat de bestämmelser, som i en framtida lagstiftning angående fideikommiss kunna varda meddelade i fråga om fideikommissfastigheter. Däremot har kommissionen icke ansett det tillkomma densamma att göra något uttalande i den av hr Lindhagen vid behandlingen av dylika ärenden inom kommissionen väckta frågan, huruvida kungl. förordningen den 3 april 1810 huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas m. m., kan anses innefatta bemyndigande för Kungl. Maj:t att meddela bifall till ansökningar av ifrågavarande slag.

Vidare får kommissionen meddela, att dess uppdrag beträffande fideikommiss innebär utredning av frågan om upphävande av fideikommissstiftelser i fast egendom och därmed sammanhängande spørsmål, särskilt med hänsyn till frågans bedömande ur sociala och ekonomiska synpunkter, samt avgivande av de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

I ärendets behandling hava kommissionens samtliga ledamöter utom hr Ingeström deltagit och har därvid icke anmälts någon meningsskiljaktighet.

Stockholm den 7 april 1921.

På jordkommissionens vägnar:

J. HANSSON.

Seve Ekberg.